

УДК 343.341

*Ю. Г. Гаврилов***СТІЙКІСТЬ ЯК ОЗНАКА БАНДИ**

За останні роки, а особливо – період збройного конфлікту в Україні, склалася достатньо непроста економічна та соціальна ситуація в нашій державі, що в свою чергу визначає сутність економічної злочинності, вплив якої на життєдіяльність держави зростає з кожним роком.

Злочинність взагалі, а особливо організована, є вкрай негативним деструктивним явищем соціально-правового характеру, що наносить найбільший збиток державі і суспільству. Організована злочинність – це складне антисоціальне явище, що тією або іншою мірою негативно впливає на всі сфери життя та діяльності держави і суспільства. Враховуючи підвищену суспільну небезпеку даного антисоціального явища виникає нагальна необхідність розробки та удосконалення організаційно-правових основ боротьби зі злочинністю, у тому числі і шляхом вдосконалення кримінально-правових норм.

Однією з найбільш небезпечних форм організованої злочинності є бандитизм, який вирізняється серед інших злочинних угруповань озброєністю та наявністю спеціальної мети, а саме – вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб.

Значний внесок у розв'язання кримінально-правових та кримінологічних питань щодо проблем кваліфікації бандитизму, кримінальної відповідальності за цей злочин та протидії йому, ознак банди тощо зробили вітчизняні та зарубіжні науковці: М. І. Бажанов, О. Ф. Бантишев, В. В. Бедриківський, Ф. Г. Бурчак, Р. Р. Галіакбаров, Н. О. Гуторова, О. С. Ємельянов, С. О. Єфремов, М. І. Загородніков, І. В. Іваненко, М. П. Карпушин, О. О. Кваша, А. П. Козлов, Г. А. Крігер, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, І. І. Радіонов, В. Я. Тацій, П. Ф. Тельнов, А. Н. Трайнін, Р. Л. Чорний, М. О. Шнейдер та інші автори. Але певна низка проблем як стосовно відповідальності за бандитизм так і характеристики його юридичного складу залишилась до кінця не вирішеною. Це ж стосується і об'єктивних ознак бандитизму.

Ст. 257 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначає бандитизм як організацію озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі. А, відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України за № 13 від 23 грудня 2005 року «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» (п. 17) банда – це озброєна організована група або злочинна організація, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної, довготривалої підготовки [1]. Тобто, перш за все банда – це озброєна злочинна група, наділена ознаками організованої групи або злочинної організації.

Відповідно ч. 3 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. Тобто, до ознак організованої групи законодавець відніс:

- 1) кількісну ознаку (наявність декількох осіб – трьох або більше);
- 2) попередню зорганізованість осіб у стійке об'єднання для готування або вчинення декількох злочинів (два чи більше);
- 3) стійкість групи;
- 4) наявність єдиного плану з розподілом функцій учасників угруповання;
- 5) обізнаність всіх учасників такої злочинної групи з цим планом та спрямованість на його досягнення.

Однією з основних рис організованої групи є її стійкість. Зазвичай групу вважають стійкою у тому випадку, якщо вона є згуртованою і стабільною, а особи, які до неї входять, мають єдиний намір щодо вчинення злочинів та досягнення злочинного результату. Про згуртованість та стабільність організованої групи можуть свідчити, наприклад, висока ступінь організованості, тобто: більш-менш постійний склад учасників групи; розподіл ролей між ними; тривалість злочинної діяльності; тісний взаємозв'язок між членами групи; внутрішня дисципліна; активна роль організатора тощо.

Відповідно ч. 4 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Аналіз даної норми дозволяє виокремити такі ознаки злочинної організації як:

- 1) кількісну ознаку (наявність п'яти або більше осіб). При цьому мінімальна кількість таких осіб повинна бути наділена ознаками загального суб'єкта злочину;
- 2) ієрархічність, що може полягати в обов'язковості виконання рішень, прийнятих організаторами, для всіх учасників злочинної організації, у підпорядкованості членів організації своїм керівникам або підпорядкуванні окремих структурних підрозділів злочинної організації єдиному центру, тощо;
- 3) наявність спеціальної мети створення злочинної організації, а саме – вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів; керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб; забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп;
- 4) стійкість об'єднання.

Тобто, аналізуючи ст. 257 КК, положень згаданої ППВС та ч. 3 і 4 ст. 28 КК, можна дійти висновку, що з об'єктивної сторони банда являє собою злочинне формування, яке має наступні якісні ознаки:

- 1) стійкість;
- 2) озброєність;
- 3) наявність декількох (мінімум трьох) осіб;
- 4) організованість;
- 5) спеціальна мета її учасників – вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян.

При цьому, банда також може характеризуватися такою ознакою як ієрархічність. Такі ж ознаки організованої групи як попередня зорганізованість, наявність єдиного плану з розподілом функцій, обізнаність всіх учасників з цим планом – якби «поглинаються» більш суттєвими ознаками, що свідчать про значно вищу суспільну небезпеку злочинної групи (стійкість, ієрархічність, організованість, спрямованість на вчинення декількох злочинів).

Як на нашу думку, однією з найбільш істотних ознак, і таких, що чітко характеризують банду, також як організовану групу і злочинну організацію, є стійкість. Це свого роду стержень, якій відрізняє організовані форми співучасті від неорганізованих.

У ст. 257 не дається поняття банди, не визначаються її ознаки, що призводить до помилок під час кваліфікації бандитизму та ускладнює застосування цієї норми на практиці. ППВС України № 13 від 23 грудня 2005 року «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» також не визначає банду через ознаку стійкості, однак, робить наголос на тому, що банда – це озброєна організована група або злочинна організація, які за своєю природою вже є стійкими об'єднаннями. З таким підходом законодавця важко погодитись. Як відзначали П. І. Гришаєв і Г. А. Крігер, «зведення бандитизму до простого різновиду розбою, хуліганства або вбивства, до чого приводить, зокрема, відкидання стійкості як ознаки банди, суперечить природі цього злочину, спотворює зміст закону, веде до помилок у кваліфікації злочинів і необґрунтованому посиленню репресії у відношенні осіб, які фактично вчинили менш небезпечні злочини» [2, с. 135].

Питання про те чи вважати стійкість як необхідну ознаку банди чи ні є дискусійним у теорії кримінального права. Також неоднозначне відношення і до визначення критеріїв стійкості як ознаки злочинної групи взагалі так і банди.

Так, як критерій стійкості А. А. Герцензон, В. Д. Меншагін, А. Л. Ошеревич, А. А. Піонтковський пропонували розглядати кількість запланованих та вчинених групою злочинів [3, с. 128], а Л. Д. Гаухман одним з елементів стійкості групи вказував наявність в ній організатора, оскільки саме організатор, на його думку, розробляє план злочинних дій, розподіляє ролі між членами групи, направляє та коригує їхні дії підтримує дисципліну в групі та інше [4, с. 154].

І. К. Туркевич та Є. В. Фесенко вважають, що стійкість полягає у здатності організації забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім, так і зовнішнім [5, с. 86].

М. І. Мельник визначаючи стійкість як ознаку організованої групи зазначає, що групу слід вважати стійкою за умови, якщо вона є стабільною і згуртованою,

а особи, які до неї входять, мають єдиний намір щодо вчинення злочинів. При цьому згуртованість групи виражається в її спаяності і однотайності, а стабільність – у міцності та постійності [6, с. 90]. З іншого боку науковець зазначав, що не можна погодитися з включенням до необхідних ознак організованої групи такої, як стійкість, що має означати її стабільність і згуртованість, а також той факт, що особи, які до неї входять, мають єдині наміри щодо вчинення злочинів. Це пов'язано з тим, що терміни «стійкість» і «згуртованість» розкриваються за допомогою інших термінів і є близькими за змістом. Термін стійкість означає твердість, завзятість і стабільність, а термін згуртованість – міцність, спаяність, однотайність і організованість. При цьому стабільність означає міцність і постійність, міцність – наявність сильних внутрішніх зв'язків, стабільність і твердість, твердість – міцність, силу, непохитність, рішучість, завзятість, а завзятість, в свою чергу – однотайність, невідступність, послідовність у здійсненні своєї діяльності та ін. Тобто зміст кожного з цих термінів має розпливчастий характер і не відповідає вимозі нормативної чіткості [7, с. 60]. Таку ж позицію підтримує М. І. Хавронюк.

Визначаючи ознаки банди І. В. Іваненко у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що банда – це, перш за все, специфічне злочинне співтовариство, що може існувати на різних рівнях своєї організованості, тобто як на рівні організованої злочинної групи відповідно до п. 3 ст. 28 КК України, так і на рівні злочинної організації відповідно до п. 4 ст. 28 КК України. На думку науковця банда вирізняється серед інших організованих злочинних формувань такими ознаками як: спрямування на злочинну діяльність її членів, озброєність угруповання, а також спільне налаштування членів банди на тривалу довгострокову злочинну діяльність і вчинення бандою нападів в якості основної мети [8, с. 7-8]. І хоча автор не згадує про стійкість, всі перелічені ознаки, як на нашу думку, якраз і свідчать про стійкі взаємозв'язки в банді.

В. В. Бедриківський наголошує на тому, що важливим фактором при визначенні соціально-правової природи банд є здійснення їх відповідної типології, що має як теоретичне, так і практичне значення (маючи на увазі визначення банди як організованої групи або злочинної організації). Також, даючи визначення поняттю «злочинна організація» він зазначає, що таке угруповання має містити у своєму складі стійке структуроване об'єднання двох і більше організованих злочинних груп. При цьому їх метою має бути не «вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину», а «здійснення довготривалої злочинної діяльності» [9, с. 10]. Така довготривалість також свідчить на користь стійкості як ознаки банди.

Р. Л. Чорний, характеризуючи зміст ознаки стійкості банди, поділяє позицію, відповідно до якої основними характеризуючими її елементами є наявність попередньо створеного, відносно незмінного основного складу учасників банди, які об'єдналися для досягнення спільної злочинної мети, а також наявність у них єдиного плану щодо вчинення злочину (або злочинів), розподілу в зв'язку з цим між винними ролей, узгодженості їх дій щодо реалізації основної мети банди. Поряд з цим підкреслюється, що про стійкість банди можуть також свідчити як наявність своєрідних і постійних форм та методів злочинної діяльності, так і вчинення інших дій, спрямованих на забезпечення життєдіяльності та існування банди та виконан-

ня поставлених перед нею завдань. Також науковець зазначає про недоцільність виділення як складової стійкості банди налаштованості її учасників на довготривалу злочинну діяльність чи створення банди задля вчинення двох або більше злочинів [10, с. 8], що на нашу думку є досить спірним твердженням. Що як не саме довготривала діяльність, а, особливо зважаючи на визначення банди, яке дається у ППВС України за № 13 від 23 грудня 2005 року «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» – «...з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної, довготривалої підготовки» свідчить про її стійкість.

Обґрунтовуючи свою позицію Р. Л. Чорний зазначає, що виходячи із диспозиції ст. 257 КК, де йдеться про організацію банди з метою вчинення виключно одного нападу, немає підстав для категоричного ствердження щодо можливості визнання озброєної групи осіб бандою лише за суворо обмеженої умови – безпосереднього вчинення чи наявності наміру на спільне вчинення її учасниками декількох злочинів [10, с. 9].

На відміну від висловлених у науці точок зору щодо визначення стійкості як ознаки банди, І. І. Радіонов обґрунтовує позицію, згідно з якою ця ознака є похідною від ознаки «спільна участь у банді», та пропонує визначати її за допомогою кількісного та якісного показників, де кількісний показник означає, що учасники банди зорганізувалися для вчинення двох або більше злочинів, до складу яких слід віднести як безпосередні напади на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, так і злочини, які вчинюються з метою забезпечення банди або окремого нападу зброєю, іншими знаряддями чи засобами вчинення злочину тощо, а якісний – передбачає наявність організаційної єдності її учасників, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій між останніми [11, с. 7].

Отже, можна зазначити, що певна довготривалість існування банди, спрямованість її учасників на вчинення декількох злочинів або одного, але такого який потребує ретельної, довготривалої підготовки, наявність між її учасниками певного взаємозв'язку, певної взаємодії – все це свідчить про стійкість такого злочинного формування. Якщо стійкість не характеризує такі форми співучасті як вчинення злочину групою осіб або за попередньою змовою, то для організованої групи, злочинної організації, а, відповідно і для банди – це обов'язкова та одна з основних ознак.

Тобто стійкість проявляється, перш за все, у відносній постійності та стабільності складу банди, у наявності між її членами достатньо міцного та довгого взаємозв'язку, що ґрунтуються як на сумісній злочинній діяльності так і на зв'язку іншого роду (родинні зв'язки, спільні інтереси, етнічна основа тощо), у єдиному намірі учасників банди (намір вчинити злочин чи здійснювати злочинну діяльність протягом певного часу). Але, при цьому, стійкість не означає постійний склад банди. Він може певним чином змінюватися, у разі діяльності банди великий проміжок часу. В банду можуть прийматися нові учасники, а дехто з її членів навпаки можуть відійти від її злочинної діяльності (наприклад у зв'язку зі смертю, хворобою, засудженням до позбавлення волі). Також стійкість полягає в здатності зло-

чинної групи забезпечити стабільність і безпеку свого існування та функціонування, можливість ефективно протистояти факторам, що можуть її дезорганізувати, як внутрішнім так і зовнішнім. Крім того про присутність цієї ознаки може свідчити наявність організатора, оскільки він розробляє план злочинних дій, розподіляє ролі між членами групи, підтримує дисципліну в групі, надихає інших учасників на вчинення злочину та інше.

Також, стійкість як ознака банди є найбільш очевидною в тих випадках, коли озброєні напади планується здійснювати не у вигляді одного запланованого нападу, а у вигляді постійної чи тимчасової злочинної діяльності.

Не виникає питань при кваліфікації, коли вчинення низки нападів охоплюється єдиним наміром, коли намір учасників групи спрямований на більш-менш тривалу злочинну діяльність. Причому намір не обов'язково повинен бути конкретизованим стосовно нападів на конкретних осіб або на конкретні підприємства, установи та організації. Достатньо наявності лише наміру взагалі вчинювати такі напади. Деяко інша ситуація виникає, коли вчинення низки злочинів тією самою озброєною групою не охоплюється єдиним наміром. Така ситуація може виникнути коли злочинна група тільки розпочинає свою діяльність. Зорганізувавшись та маючи на меті лише вчинення одного нападу, група попередньо зумовлює, що після його вчинення вона розпадається. Проте по деякому часі у членів зазначеної групи знову виникає умисел на повторне вчинення подібних злочинних дій. При цьому кожний такий випадок розглядається учасниками групи як останній, викликаний лише надзвичайними обставинами. Одразу виникає закономірне питання: з якого моменту озброєну групу, яка вчинює напади на підприємства, установи, окремих громадян, можна вважати досить стійкою для визнання її бандою? Відповісти на це питання можна, згадавши поняття «систематичність злочинів», адже саме систематичність вчинення злочинів свідчить про наявність у поведінці злочинців стійкості суспільне небезпечних намірів, що, в свою чергу, підтверджує стійкість самої групи, згуртованої навколо спільної злочинної мети.

Крім того, на нашу думку, слід виділяти об'єктивні та суб'єктивні ознаки стійкості банди (організованої групи, злочинної організації), де:

I Об'єктивні ознаки:

1. Довготривалість існування банди (незалежно від того, чи злочинне формування утворене з метою вчинення декількох злочинів, чи лише одного, який потребує довготривалої підготовки);
2. Здатність банди певним чином забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування;
3. Стабільність (що виражається у міцності та постійності групи та наявності відносно незмінного основного складу її учасників);
4. Наявність у членів банди єдиного плану щодо вчинення злочину (злочинів);
5. Розподіл, хоча б попередній, ролей між винними.

II Суб'єктивні ознаки:

1. Згуртованість (що виражається у спаяності та однакості);
2. Наявність єдиного наміру щодо вчинення злочинів;
3. Узгодженості дій учасників банди щодо реалізації її основної мети.

Література

1. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (4-те вид., змін. і доп.). – К.: Видавничий дім «Скіф», 2009. – 536 с.
2. Гришаев П.И. Соучастие по советскому уголовному праву / П.И. Гришаев, Г.А. Кригер – М.: Госюриздат, 1959. – 256 с.
3. Герцензон А. А. Государственные преступления / А. А. Герцензон, В. Д. Меньшагин, А. Л. Ошерович, А. А. Пионтковский. – М.: Госполитиздат, 1938. – 318 с.
4. Уголовное право. Часть общая. Часть Особенная. Учебник / Под общ. ред. проф. Л.Д. Гаухмана, проф. Л.М. Колодкина, проф. С.В. Максимова. – М.: Юриспруденция, 1999. – 864 с.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. / [О.Ф. Бантишев, П.С. Берзін, Т.В. Варфоломеева та ін.]; за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К.: Правова Єдність, 2009. – Т. 1 – 964 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. – К.: Атіка, 2004. – 1056 с.
7. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Ознаки і поняття організованої групи та злочинної організації (кримінально-правовий аспект) / М.І. Мельник, М.І. Хавронюк // Право України. – 2000. – № 4. – С. 59 – 64.
8. Іваненко І. В. Бандитизм: кримінологічне та кримінально-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / І. В. Іваненко. – Одеса, 2003. – 25 с.
9. Бедриківський В. В. Кримінологічна характеристика та заходи запобігання бандитизму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Бедриківський. – К., 2010. – 22 с.
10. Чорний Р.Л. Бандитизм за кримінальним правом України: дис. канд. юрид. наук / Р.Л. Чорний. – К., 2005. – 236 с.
11. Радіонов І. І. Кримінальна відповідальність за бандитизм : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / І. І. Радіонов. – Х. – 2004. – 27 с.

Анотація

Гаврилов Ю. Г. Стійкість як ознака банди. – Стаття.

Статтю присвячено визначенню стійкості як ознаки банди, а також – організованої групи та злочинної організації. Розглянуто та проаналізовано позиції науковців щодо цієї проблеми. Запропоновано виділяти об'єктивні та суб'єктивні ознаки стійкості.

Ключові слова: Банда, бандитизм, організатор, співучасть, організована група, злочинна організація, стійкість, озброєність, напад.

Аннотация

Гаврилов Ю. Г. Устойчивость как признак банды. – Статья.

Статья посвящена определению устойчивости как признака банды, а также – организованной группы и преступной организации. Рассмотрены и проанализированы позиции ученых касательно этой проблемы. Предложено выделять объективные и субъективные признаки устойчивости.

Ключевые слова: Банды, бандитизм, организатор, соучастие, организованная группа, преступная организация, устойчивость, вооруженность, нападение.

Summary

Havrylov Yu. H. Stability as a band significant. – Article.

The article is devoted to determining stability as a sign of a gang, as well as an organized group and a criminal organization. The positions of scientists on this problem are considered and analyzed. It is proposed to allocate objective and subjective signs of stability.

Key words: Gang, robbery, organizer, complicity, an organized group, criminal organization, stability, armament, attack.